

ESF projekts „Latvijas Brīvo arodbiedrību savienības administratīvās kapacitātes stiprināšana”

4.2.aktivitāte „Normatīvo aktu un politikas dokumentu ekspertīze”

Eiropas Savienības normatīvo aktu un politikas dokumentu ekspertīze

2011.gada marta ziņojums

Arodbiedrību darbības tiesiskais regulējums Eiropas Savienības dalībvalstīs

Rīga, 2011.gads

1. Ievads

Atbilstoši Eiropas Savienības Pamattiesību hartas¹ 12.pantam „ikvienai personai ir tiesības uz mierīgas pulcēšanās un biedrošanās brīvību visos līmeņos, jo īpaši politiskajā, arodbiedrību un pilsoniskajā jomā, kas nozīmē tiesības ikvienam veidot arodbiedrības un stāties tajās savu interešu aizstāvībai.” Eiropas Savienība atbalsta arodbiedrību veidošanos, kā nepieciešamu instrumentu darbinieku tiesību aizstāvēšanā un realizēšanā. Vienlaikus Eiropas Savienības tiesību akti neregulē arodbiedrību veidošanās procesu un darbību. Līdz ar to Eiropas Savienības dalībvalstis pašas nosaka arodbiedrību dibināšanas, reģistrācijas un darbības nosacījumus atbilstoši savai darba tiesību kultūrai, tradīcijām un tiesiskajam ietvaram.

Šī ziņojuma uzdevums ir izpētīt Baltijas valstu – Igaunijas un Lietuvas - un izvēlēto Eiropas Savienības valstu arodbiedrību tiesisko regulējumu, koncentrējoties uz arodbiedrību darbību regulējoša tiesību akta veidu un reģistrācijas nepieciešamību.

Baltijas valstu pieredze arodbiedrību tiesiska ietvara noteikšanā ir īpaši būtiska. Tam par iemeslu ir Lietuvas, Latvijas un Igaunijas kopējā vēsturiska pagātne un iepriekšējā arodbiedrību loma Padomju Savienībā. Sabrūkot Padomju Savienībai, visas trīs Baltijas valstīs sastapās ar nepieciešamību noteikt arodbiedrību tiesisko regulējumu jaunajā ekonomiskajā sistēmā, vienlaikus mainot arodbiedrību lomu no darbinieku obligātās piedalīšanās veidojuma uz brīvprātīguma principa orientētu darbinieku pārstāvi.

2. Baltijas valstu arodbiedrību darbības tiesiskais regulējums

2.1. Igaunija

Igaunijā arodbiedrību darbību regulē atsevišķs tiesību akts – likums „Par arodbiedrībām.”² Likums nosaka arodbiedrību pamattiesības, darbības pamatus, attiecības ar valsts un municipālajām iestādēm un darba devējiem, kā arī īpatnības arodbiedrību kā nekomerciālu apvienību izveidošanai, darbībai un likvidācijai. Lai dibinātu arodbiedrību, ir nepieciešami vismaz pieci darbinieki: „arodbiedrību var izveidot strādājošo grupa, kura skaitliski nav mazāka kā pieci cilvēki.” Savukārt, arodbiedrību apvienības (savienības)

¹ Eiropas Savienības pamattiesību harta. (2007/C 303/01). Pieejama latviešu valodā: <http://eur-lex.europa.eu/lv/treaties/dat/32007X1214/hm/C2007303LV.01000101.htm>.

² Igaunijas Republikas likums „Par arodbiedrībām”. Pieņemts 2000.gada 14.jūnijā. Pieejams: <http://www.legaltext.ee/text/en/X30087K1.htm>.

var veidot ne mazāk kā piecas arodbiedrības. Arodbiedrību centrālā apvienība (savienība) var tikt izveidota no ne mazāk kā piecām valsts mēroga arodbiedrībām vai nozaru vai profesionālajām arodbiedrību apvienībām (savienībām).

Svarīgs nosacījums arodbiedrības dibināšanā ir dibināšanas līgums, kura noslēgšanas prasības noteiktas "Likumā par nekomerciālajām apvienībām." Savukārt, dibināšanas līguma saturu nosaka pats speciālais likums „Par arodbiedrībām”. Dibināšanas līgumā norāda:

- 1) dibināšanas sapulces norises laiku un vietu, balsošanas rezultātus un pieņemto lēmumu;
- 2) pārvaldes locekļu vārdus, uzvārdus un dzīves vietu, kā arī dibinātāju personas vai reģistrācijas kodus.

Vienlaikus ar dibināšanas līgumu apstiprina arodbiedrības statūtus, kuri satur:

- arodbiedrības nosaukumu un atrašanās vietu;
- arodbiedrības mērķus;
- nosacījumus un kārtību par uzņemšanu arodbiedrībā, kā arī par izstāšanos un izslēgšanu no tās;
- biedru tiesības un pienākumus vai biedru pienākumu noteikšanas kārtību attiecībā pret arodbiedrību;
- biedru pārstāvības kārtību un atbildību;
- arodbiedrības organizatorisko struktūru, struktūrvienību kompetenci;
- arodbiedrību institūciju nosaukumus, to izveidošanas kārtību, pilnvaru termiņus, tiesības pieņemt lēmumus, kompetenci un lēmumu pieņemšanas kārtību;
- kopsapulces sasaukšanas kārtību, tai skaitā pēc biedru pieprasījuma;
- iestāšanās un biedru naudas noteikšanas un maksāšanas kārtību;
- kārtību, kādā statūtos izdarāmas izmaiņas;
- kārtību kādā veicama kontrole pār arodbiedrību pārvaldes institūciju darbību un finanšu līdzekļu izlietošanu, revizoru iecelšanu un atskaitīšanos;
- arodbiedrību likvidēšanas kārtību;
- arodbiedrības īpašuma pārdales principus likvidācijas gadījumā.

Arodbiedrības oficiālā dibināšana noslēdzas ar reģistrāciju profesionālo apvienību reģistrā. Tieši ar iekļaušanu Profesionālo apvienību reģistrā arodbiedrība iegūst tiesībspējas. Arodbiedrības pastāvēšana izbeidzas ar izslēgšanu no reģistra. Vienlaikus

pastāv arī Arodbiedrību reģistrs - daļa no nekomerciālo apvienību un fondu reģistra, uz kuru attiecas tās pašas nekomerciālo apvienību un fondu tiesību normas. Arodbiedrību reģistrāciju Arodbiedrību reģistrā veic apriņķa un pilsētas reģistrācijas nodaļas pēc arodbiedrības atrašanās to pakalpojumu rajonā.

2.2. Lietuva

Tāpat kā Igaunijā, arī Lietuvā arodbiedrību darbībai ir paredzēts atsevišķs likums „Par arodbiedrībām.”³ Likums nosaka arodbiedrības dibināšanas nosacījumus, reģistrāciju, attiecības ar darba devēju, darbiniekiem un valsts institūcijām, kā arī arodbiedrības atbildības nosacījumus.

Arodbiedrību var izveidot ne mazāk kā 20 dibinātāji vai dibinātāji, kuri pārstāv ne mazāk kā 1/10 daļu uzņēmuma darbinieku, un viņi ir ne mazāk kā trīs darbinieki. Arodbiedrību var uzskatīt par nodibinātu ar dienu, kad ir izpildīti šie skaitliskie kritēriji. Arodbiedrību asociācijas dibina uz vienošanās starp arodbiedrībām pamata. Atbilstoši likuma „Par arodbiedrībām” prasībām juridiskās personas statusa iegūšanai arodbiedrībai ir nepieciešama arodbiedrības statūtu reģistrācija attiecīgajā pilsētas vai rajona padomē. Arodbiedrības, kuras darbojas vismaz divās pilsētās vai rajonos reģistrē Tieslietu ministrijā. Statūtos norāda:

- Nosaukumu un galveno ofisu;
- Organizatorisku struktūru;
- Valdi
- Darbības izbeigšanas kārtību
- Īpašuma pārvaldes procedūru.

Arodbiedrību reģistrē mēneša laikā no pieteikuma par reģistrāciju, darbinieku kopsapulces protokola un pieņemto statūtu iesniegšanas dienas.

Interesanti, ka neskatoties uz to, ka Lietuvas likums ”Par arodbiedrībām” pieprasa arodbiedrības statūtu reģistrāciju juridiskās personas statusa iegūšanai, Lietuvas Civillikums (pieņemts vēlāk nekā arodbiedrību likums – 2000.gadā) nosaka, ka arodbiedrība kļūst par juridisku personu ar tās dibināšanas momentu. Statūtu reģistrācija ir tikai arodbiedrības informatīvs pienākums. Darba devējam līdz ar to nav tiesību neatzīt arodbiedrību, kuras statūti nav reģistrēti.

³ Law of the Republic of Lithuania. Law on Trade Unions. No I-2018. Adopted 21 November 1991. Last amended 04.06.2010. Pieejams angļu valodā vecā redakcijā: <http://www.litlex.lt/Litlex/eng/Frames/Laws/Documents/60.HTM> (jaunā redakcija ar grozījumiem nav pieejama publiski angļu valodā).

	Igaunija	Lietuva	Latvija
Tiesību akts	Likums „ Par arodbiedrībām”, Likums par nekomerciālajām apvienībām	Likums „ Par arodbiedrībām”, Civillikums	Likums „ Par arodbiedrībām”, Biedrību un nodibinājumu likums
Arodbiedrības definīcija	Patstāvīgas, pašdarbīgas un brīvprātīgas personu apvienības, kuru mērķis ir pārstāvēt un aizsargāt strādājošo darba, dienesta un profesionālās, ekonomiskās un sociālās tiesības un intereses.	Nav definīcijas	Neatkarīgas sabiedriskas organizācijas, kas pauž, pārstāv un aizstāv savu biedru darba un citas sociālās un ekonomiskās tiesības un intereses
Dibināšanas sliekšnis	5 darbinieki	20 dibinātāji vai ne mazāk kā 1/10 daļā no visiem darbiniekiem, taču ne mazāk kā trīs darbinieki	Ne mazāk par 50 biedriem vai ne mazāk par vienu ceturtdaļu uzņēmumā, iestādē, organizācijā, profesijā vai nozarē strādājošo
Dibināšana	Darbinieku sapulce, dibināšanas līgums, statūtu pieņemšana, reģistrācija	Darbinieku kopsapulce, kura apstiprina statūtus un ievēl valdi	Darbinieku kopsapulce, statūtu pieņemšana
Reģistrācija	Profesionālo apvienību reģistrā un Arodbiedrību reģistrā	Statūtu reģistrācija pilsēta vai rajona padomē vai Tieslietu ministrijā, ja arodbiedrība darbojas vismaz divās pilsētās vai rajonos. Taču reģistrācijai ir deklaratīva nozīme.	Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistra galvenais valsts notārs pieņem lēmumu par arodbiedrības reģistrāciju Arodbiedrību reģistrā
Juridiskās personas statuss	Ir	Ir	Ir

3. Eiropas Savienības valstu arodbiedrību darbības tiesiskais regulējums

Apskatot arodbiedrību regulējumu Eiropas Savienības izvēlētajās valstīs tiek izvēlēti šādi aspekti: tiesību akts, kurš regulē arodbiedrības darbību (speciāls akts vai regulējums vispārējos darba tiesību aktos), arodbiedrības reģistrācija un juridiskās personas statuss. Izvēlētie aspekti ir uzskatāmi redzami šādā tabulā.⁴

⁴ Tabulas sagatavošanā ir izmantota šādu avotu informācija: International Labour Organisation. National Labour Law Profiles. Pieejams: <http://www.ilo.org/public/english/dialogue/ifpdial/info/national/index.htm> ; Eurofond. Pieejams: <http://www.eurofound.europa.eu>; ETUI. Pieejams: <http://www.worker-participation.eu>.

Valsts	Tiesību akts/-i, kurš regulē arodbiedrību darbību	Regulē speciālais vai vispārējais tiesību akts	Arodbiedrību reģistrācija	Arodbiedrības statuss
Itālija	1.Darbinieku likums (<i>The Workers' Statute</i>) 2.Civilkodekss (<i>The Civil Code</i>)	Nav speciālā likuma. Kolektīvo līgumu slēgšanu un arodbiedrību darbību regulē civiltiesības kā parastu asociācijas darbību.	Arodbiedrību reģistrāciju regulējošais tiesību akts tā arī netika pieņemts. Līdz ar to nav nepieciešama arodbiedrību īpaša atzīšana un reģistrācija.	Iegūst privātās asociācijas statusu, taču nav juridiskās personas statusa.
Īrija	1. Arodbiedrību likums 1941 (<i>The Trade Union Acts</i>) 2. Industriālo attiecību likums 1990 (<i>The Industrial Relations Act</i>) 3. Algu izmaksas likums 1991 (<i>The Payment of Wages Act</i>)	Speciālais likums	Reģistrācija nav obligāta. Darba devējam nav pienākuma atzīt arodbiedrību un vest kolektīvās sarunas.	Nav reģistrētas juridiskās personas statusa.
Malta	Nodarbinātības un industriālo attiecību likums (<i>Employment & Industrial Relations Act (Act 22 of 2002)</i>).	Nav speciālā likuma, Nodarbinātības un industriālo attiecību likums regulē arodbiedrību dibināšanu, reģistrāciju un darbību.	Reģistrē Nodarbinātības un industriālo attiecību direktors (vienlaikus dublē arodbiedrību reģistru).	Nav skaidri definēts juridiskās personas statuss. Praksē tiek piemērota arodbiedrību atzīšana (50 % +1 no uzņēmuma darbiniekiem).
Polija	1.Arodbiedrību likums (<i>Trade Unions Act of 23 May 1991 (Text No. 234)</i>) 2.Tieslietu ministra rīkojums par arodbiedrību reģistrācijai piemērojamo procedūru (<i>Order of the Minister of Justice concerning the procedure applicable to register</i>	Speciālais tiesību akts.	Tiek reģistrēta Polijas Tiesu reģistrā.	Pēc reģistrācijas kļūst par juridisko personu.

	<i>trade unions</i> (Text No. 340))			
Rumānija	Arodbiedrību likums (<i>Law on Trade Unions nr.54</i>) 2003	Speciālais likums	Reģistrē pēc pieteikuma iesniegšanas pirmās instances tiesā (pievieno biedru sarakstu, dibināšanas ziņojumu, statūtus, pilnvaru pārstāvim reģistrācijas pieteikuma iesniegšanai).	Pēc reģistrācijas iegūst juridiskās personas statusu.
Vācija	Pamatlikums (<i>Basic Law</i>)	Nav speciālā arodbiedrību tiesību akta. Arodbiedrību darbība tiek regulēta ar vispārējiem tiesību aktiem.	Nav speciālās reģistrācijas kādā publiskajā reģistrā.	Tiesiski nav juridiskās personas statusa vēsturisku apsvērumu dēļ, taču praksē arodbiedrības tomēr tiek uzskatītas par juridiskām personām.

4. Kopsavilkums

Kā var redzēt no iepriekšējā apraksta, arodbiedrību tiesiskais regulējums Baltijas valstīs ir samērā līdzīgs. Katrā no Baltijas valstīm arodbiedrību darbības regulēšanai ir pieņemts speciāls likums. Šis likums nosaka sliekšni arodbiedrības dibināšanai, reģistrēšanas kārtību, kā arī attiecību ar darba devēju un valsts institūcijām aspektus. Visās trīs Baltijas valstīs speciālā likuma par arodbiedrībām piemērošana ir cieši saistīta ar citu organizāciju darbību un reģistrāciju regulējošu tiesību aktu – Civillikumu (Lietuvā), Biedrību un nodibinājumu likumu (Latvijā) un Likumu par nekomerciālajām apvienībām (Igaunijā). Taču valstis izvēlējušas atsevišķa likuma pastāvēšanu arodbiedrību darbības regulēšanai. Līdz ar to jāsecina, ka Latvijai, ņemot vērā pēdējos 20 gados iegūto pieredzi un arodbiedrību īpašo lomu, pārskatot arodbiedrību darbības regulējumu, jāturpina tiesiski regulēt arodbiedrību darbību ar atsevišķu likumu.

Attiecībā uz arodbiedrības dibināšanu - vismazākais dibināšanas sliekšnis ir Igaunijā - 5 darbinieki, visaugstākais - Latvijā. Visās Baltijas valstīs arodbiedrības dibināšana notiek darbinieku sapulcē un statūtu pieņemšana ir būtisks elements dibināšanas procesā. Lietuva atšķiras no Igaunijas un Latvijas ar to, ka arodbiedrības

oficiālās darbības uzsākšanai nav nepieciešama statūtu reģistrācija publiskajā reģistrā. Arodbiedrības reģistrācijai Lietuvā (pēc Civillikuma pieņemšanas) ir tikai deklaratīvs raksturs, kamēr Igaunijā un Latvijā arodbiedrības juridiskās personas statusa iegūšanai reģistrācija ir obligāta.

Eiropas Savienības dalībvalstu arodbiedrību darbības regulējums krasi atšķiras, ņemot vērā darbinieku pārstāvības kultūru un regulējumu. Vācijā, valstī, kurā ir aktīva darbinieku padomju kultūra, arodbiedrību darbību neregulē speciāls likums, arodbiedrībām nav paredzēta reģistrācija, kā arī nav paredzēta juridiskās personas statusa iegūšana tiesību aktos. Savukārt, Polijā, valstī, kurā ir augsts arodbiedrību pārklājums, ir pieņemts speciāls arodbiedrību darbību regulējošs tiesību akts un ir noteikta arodbiedrības reģistrācijas procedūra. To pašu var teikt arī par Rumāniju, kurā arodbiedrībām ir atvēlēts atsevišķs tiesību akts un oficiāla reģistrācijas procedūra. Kopumā Rumānijā arodbiedrību regulējums ir līdzīgs Baltijas valstīm.

Vienlaikus nevar apgalvot, ka tiesiskais regulējums ir atkarīgs no tā, cik stipra ir arodbiedrību darbība un pārstāvības pārklājums attiecīgajā valstī. Tam par piemēru ir Itālija, Īrija un Malta. Šajās valstīs primāri darbinieku pārstāvji ir arodbiedrības, vienlaikus arodbiedrībām nav paredzēts juridiskās personas statuss, vai arī tām ir parastās privātās asociācijas statuss, piemēram, Itālijā. Itālijā un Maltā arodbiedrībām nav atvēlēts speciāls tiesību akts, Itālijā arodbiedrību darbību regulē civiltiesības, Maltā - industriālo attiecību tiesības. Vienlaikus arodbiedrību speciālā tiesību akta vai arodbiedrību juridiskās personas statusa trūkums netraucē arodbiedrību darbībai.

Natalja Mickeviča
(30.03.2011.)